

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Добринка Иванова Чанкова - преподавател по Наказателен процес, р-л Катедра „Публичноправни науки и публичен мениджмънт“ в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Н. Рилски“-Благоевград, член на научното жури за публична защита на дисертационния труд на

ИВАЙЛО АСЕНОВ ЦОНКОВ - докторант по Наказателен процес, на тема:

„Принципът на състезателността в наказателния процес“

за получаване на образователната и научна степен **ДОКТОР** в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, научна специалност Наказателен процес

1. Кратки биографични данни за докторанта

Ивайло Асенов Цонков е завършил специалност „Право“ в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ през 1986г. Веднага след придобиване на юридическа правоспособност през 1987г. започва работа като адвокат в Адвокатска колегия - град Плевен. През периода 1989 – 1995г. е научен сътрудник в Института за държавата и правото при БАН. През 1995г. постъпва като асистент в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, където впоследствие става старши и главен асистент, и до настоящия момент работи там. Има и адвокатска практика в Софийска адвокатска колегия.

Цялата професионална дейност на Ивайло Цонков е посветена на наказателноправните науки и по-конкретно на наказателния процес. Като асистент и докторант той се отличава с висока ангажираност и добросъвестност при осъществяване на преподавателската дейност и научните изследвания. Активно участва в академичния живот на катедра „Наказателноправни науки“, факултета и университета. Ползва се с уважението на студентите и колегите заради своята висока научна компетентност и професионална етика. Практиката му като адвокат е

оказала особено благотворно влияние при разработването на дисертационния труд, който е силно практически ориентиран.

2. Оценка на научните и практически резултати и приноси в дисертацията

Предмет на дисертационния труд е проблематика, която в България не е задълбочено теоретично интерпретирана, макар и да е била фрагментарно проучвана. Настоящият труд е първото монографично изследване, посветено изцяло на състезателността като фундаментална характеристика на съвременния наказателен процес. Това потвърждава актуалността, иновационността и значимостта на дисертационното изследване. Още повече, че теоретичният и сравнителноправен преглед показва, че принципът на състезателността, освен, че е дълбокоприсъщ на действащия наказателен процес, ще остане актуален и в бъдеще. Актуалността на темата се определя и от тясната връзка на принципа на състезателността с едно от основните права на човека – правото на справедлив съдебен процес, което в България може да се твърди, че все още не е напълно гарантирано.

Целта, която си е поставил докторантът – да направи всестранен и задълбочен анализ на принципа на състезателността в наказателния процес, за да установи доколко обуславящото въздействие, което въпросният принцип е оказвал и продължава да оказва върху нормативна регламентация в Наказателно-процесуалния кодекс и върху националната съдебна практика по наказателни дела, е успяло да осигури за българските граждани честен и справедлив наказателен процес - в съответствие със стандартите, установени в Европейската конвенция по правата на човека /ЕКПЧ/ и практиката на Европейския съд по правата на човека /ЕСПЧ/, и да предложи при необходимост промени в нормативната регламентация и препоръки към съдебната практика за постигане на този резултат, е амбициозна, но е изпълнена изключително успешно. Използвани удачно са комплекс от общонаучни и специални методи за провеждане на научни изследвания, които водят до аргументирани верни изводи.

Дисертационният труд е в обем от 517 страници, което значително надхвърля обичайните стандарти. Включва увод, четири глави и заключение. Съдържа забележителен брой - 712 - бележки под линия на литература, законодателство и съдебна практика. Приложена е библиографска справка и индекс на цитираните решения на ЕСПЧ. Това

свидетелства за богатия научен инструментариум, използван в изследването.

Глава първа на дисертационния труд е озаглавена „Теоретични проблеми на състезателността в наказателния процес“. Предмет на разглеждане са исторически съществувалите наказателни процедури, анализирани са неизследвани или дискуссионни аспекти на теоретичното понятие за наказателнопроцесуални принципи и на характеристиките на системата от тези принципи, доколкото съществен компонент в тази система е и състезателният принцип. Очертано е съдържанието на принципа на състезателността. Авторът отива отвъд традиционния подход - представени и критически обсъдени са някои алтернативни възгледи за класификацията на основните типове наказателен процес – класификацията, базирана върху постулатите на икономическия историцизъм; класификациите, разграничаващи състезателен тип и обвинителен тип наказателен процес, респ. противопоставящи следствен на инквизиционен тип процес; класификацията, основана на т.нар. „моделен подход“ към наказателния процес. Така в труда са демонстрирани теоретически и практически знания и от областта на други науки.

В тази глава, както и във всички останали глави на дисертацията, се съдържат множество нови идеи и научни приноси, които съществено обогатяват наказателнопроцесуалната теория не само в национален план. Като по-значими откроявам:

- Обосноваването на класификационен критерий, съобразно който се обособяват основните типове наказателен процес – спорът на лица с противоположни интереси пред друг, различен от спорещите, субект

- Обосноваването за пръв път в нашата доктрина, че наказателнопроцесуалният принцип не е правило за поведение, а следователно и не е правна норма

- Критичният анализ на теориите, чиято същност е отричане на принципа на състезателността чрез подмяната му със състезателна форма на процеса, и особено анализът на „състезателния nihilизъм“ и „състезателния фундаментализъм“

- Формулираната система от аргументи срещу безусловното включване на инициативността и активността на съда като компонент в съдържанието на принципа на състезателността

- Анализът на разграничението между „принципа на равенство на оръжията” и „правото на състезателен съдебен процес”.

Глава втора „Арбитърът в състезанието – независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона ” е посветена на субекта, от когото зависят законосъобразното провеждане и изхода на процесуалното състезание. Съществена част от тази глава е изложението, посветено на стандартите, на които този субект следва да отговаря - така както са закрепени в чл.6 от ЕКПЧ, респ. в Конституцията на Република България и НПК, и изяснени в практиката на ЕСПЧ, респ. в решенията на българския Конституционен съд и в практиката на наказателните ни съдилища. Изследвано е съответствието на европейските стандарти с реално осигурените в българския наказателен процес и са представени обосновани предложения за преодоляване на констатирани несъответствия.

И в тази глава са налице многобройни приноси моменти, сред които бих желала да посоча:

- Разширяване на законовата регламентация, като в Закона за съдебната власт изчерпателно се уредят материалните условия и реда за назначаването и освобождаването на съдии и съдебни заседатели, критериите за атестирането и за кариерното развитие, като с актове на Висшия съдебен съвет се урежда само реда за провеждане на процедурите за назначаване, освобождаване и т.н.

- Предложенията за изменения в НПК също заслужават подкрепа, сред които по-специално: промяна на законовата регламентация, имплицитно съдържаща необорима презумпция за предубеденост на съдия (съдебен заседател), участвал при постановяване на съдебен акт, в който е прието „наличие на обосновано предположение, че лицето е извършило престъплението”/ чл. 29, ал. 1, т. 1, б.”г” , чл. 256, ал. 1, т. 2 и ал. 3 и чл.270, ал. 2 от НПК/ и даване на възможност на съда и в съдебната фаза да проверява и преценява наличието не само процедурните, но и на всички материални условия за законосъобразност на задържането, предвидени в чл.5 от ЕКПЧ (едно от които е наличието на обосновано подозрение, че задържаното лице е извършило престъплението); промяна на чл.29 от НПК, която да отчете съществуването на различни хипотези – такива, при които опасността от предубеденост или заинтересованост на съдията (съдебния заседател) действително е реална и конкретна (следователно е оправдана необоримата презумпция за липса

на негова безпристрастност), и такива, при които посочената опасност е твърде обща и хипотетична

- Формулираната препоръка към наказателните съдилища да отделят по-голямо внимание на т.нар. „обективна безпристрастност на съда“ при обсъждане на доводите на страните.

Глава трета разглежда **равните възможности на страните** да представят пред съда по най-добрия начин фактическите и правните основания на поддържаната от тях теза, а чрез това – и ефективно да защитят собствените си или представлявани права и законни интереси. Логично, акцент е поставен върху съдебното производство, доколкото тъкмо там се наблюдава най-силното обуславящо въздействие на принципа на състезателността. Правилно е отделено дължимото внимание на въпроса доколко може да бъде спазено или нарушено изискването за равни възможности на страните в хипотезите на неучастие в съдебното производство на страната по обвинението, на страната по защитата или едновременно неучастие на страните и по обвинението, и по защитата.

По-значими приноси:

-Предложенията за изменение на чл. 223, ал. 4 от НПК

-Предвиждане както на наказателнопроцесуални стимули, които да подтикнат извършителя и жертвата към търсене на помирение, така и на правомощия за съответния орган на досъдебното производство, които да създадат предпоставки за търсене и използване възможностите на медиацията във възможно най-ранен етап от наказателното производство

-Обосноваване разширяване на възможностите на обвиняемия и неговия защитник да изразяват мнение относно определяните вещи лица и възлаганите задачи по експертизите, назначавани в досъдебното производство, както и своевременно да бъдат уведомявани за съдържанието на експертното заключение

-Аргументиране на необходимостта от промяна в ал. 1 на чл. 378 от НПК, чрез която да се регламентира задължително участие на прокурора в производствата по глава двадесет и осма от НПК и др.

Глава четвърта е озаглавена „Правото на състезателен процес в практиката на ЕСПЧ“. Изяснено е разбирането на съда за „право на състезателен съдебен процес“ и как той следи за осъществяването му, обсъдена е „доктрината за четвъртата инстанция“ – понятие, често използвано в литературата по ЕКПЧ и в самата практика на ЕСПЧ. Проучена систематично и внимателно е релевантната практика на съда по редица свързани въпроси, както и най-значимите форми на

ограничаване на „правото на състезателен процес“ в разбирането, поддържано от ЕСПЧ. Разгледани са редица практически въпроси и са посочени конкретни проблеми на правоприлагането, като са предложени и варианти за решение.

По-важни приноси:

- Обосноваване промяна на чл. 105, ал. 2 от НПК с цел ограничаване на крайния формализъм при преценка на допустимостта на доказателствените материали в наказателния процес

- Обосноваване допускане в съдебното производство на разпита на разследващия орган като свидетел, осигурено чрез промяна в ал. 2 на чл. 118 от НПК

- Мотивиране на необходимостта от адекватни промени в процедурата по чл.31 от Закона за специалните разузнавателни средства

- Обосноваване на редица други промени в НПК с цел по-пълно съобразяване със стандартите, утвърдени в практиката на ЕСПЧ.

Заключението обобщава резултатите от изследването и въз основа на тях докторантът прави извод, че най-значимата идея, открила се в дисертационния труд, би могла да се обозначи с думата „баланс“, като посочва и конкретните измерения на това понятие: баланс между възможностите на страните, отстояващи в наказателния процес противоположни интереси, баланс между интересите на обществото, на обвиняемия, на пострадалия, на свидетеля и т.н., и в крайна сметка баланс между законодателната и съдебната власт.

Дисертантът показва задълбочено познаване на проблематиката, както в исторически аспект, така и в актуалните ѝ измерения; както от теоретическа, така и от практическа гледна точка, в национален и сравнителен план, което е ценно с оглед реципиране на добрите решения. Трудът разкрива способността на автора за самостоятелни научни изследвания. Конкретните предложения с приносен характер за усъвършенстване на наказателно-процесуалното законодателство в доминиращата им част могат да бъдат безрезервно подкрепени.

Оценявам високо научната дързост на дисертанта да предизвика дискусия по считани за непоклатими в българската наказателно-процесуална литература положения като наказателнопроцесуалния принцип като правна норма /с. 74 и сл./, характеризирането на системата от наказателнопроцесуални принципи като пълна, единна и завършена /с. 82 и сл./ и др. Убедителните доводи, които той сочи в подкрепа на своите тези, водят до категорично съгласие и одобрение.

Демонстрирано е отлично познаване и коректно използване на специализирана литература по въпросите на състезателността в наказателния процес, а и по други относими теми. Библиографската справка съдържа над 130 заглавия. Действително, повечето от тях са на български и руски езици, но именно това са източниците от едни от основните школи, разработващи проблематиката на принципа на състезателността. Релевантната съдебна практика на Европейския съд по правата на човека се познава в детайли и е използвана широко и изключително удачно. Извършено е позоваване на близо 300 решения по същество и по допустимостта на жалби. Дори и когато се води полемика, тонът е спокоен и е спазена научната етика. Тезите са убедително защитени, което прави спорът с автора изключително труден. Поради високия академичен стил трудът не винаги се чете с лекота, но усилието си заслужава.

Като особено достойнство на труда отчитам далновидната позиция на автора относно необходимостта от въвеждане на медиацията по наказателни дела /с.272 и сл./. Макар, че на определени места използваната терминология може да се прецизира, важното е, че той успява да намери безапелационни аргументи в подкрепа на разумното сечение на състезателен, конкурентен процес и помириеното като хоризонтален, консенсуален акт. Макар, че в българската литература този проблем е изследван и има поддръжници, за преодоляване на упоритата съпротива на законодателя и „запазените интереси“ на определени юридически кръгове всеки глас в подкрепа на идеята би бил от полза за преодоляване на вече значителното изоставане на България от другите европейски държави в това отношение.

Практическото значение на труда е безспорно - той е структуриран и разработен така, че пряко да адресира нормотворческата и правоприложната практика. Анализът не е самоцелен - изследвани са рефлексите на обсъжданите проблеми върху практическото осъществяване на наказателното производство; представените удачни нормативни решения и добри съдебни практики, утвърдени в чужди държави се предлага да бъдат възприети и използвани и у нас; формулирани са обосновани и конкретни препоръки, целящи усъвършенстване дейността на правоприлагащите органи. Без съмнение, трудът ще бъде полезен за научната общност, практикуващите юристи,

студентите по Право, и разбира се, за законодателя, поради многобройните и обосновани предложения *de lege ferenda*.

Авторефератът е изготвен в съответствие с нормативните изисквания и правилно, пълно и точно отразява достиженията на труда.

3. Критични бележки и препоръки

Към такова завършено произведение на един сериозен творец трудно могат да се отправят критични бележки и препоръки. Все пак, на места изложението е твърде разточително и са налице някои повторения, което излишно увеличава обема на дисертацията. Това обаче не се отразява върху общата оценка на труда, а само цели да го подобри при работа върху него за в бъдеще, тъй като той заслужава да бъде публикуван.

4. Кратка оценка на другите трудове и дейност на кандидата

Докторантът е автор на 14 публикации, 5 от които пряко по темата на дисертацията. Други пет статии са в съавторство, което е знак, че той умее да работи в екип и възгледите му се споделят и от други учени. В статиите си извън дисертацията задълбочено изследва важни и актуални проблеми на наказателния процес като мерките за процесуална принуда и по-конкретно мярката за неотклонение „задържане под стража“, с цялата ѝ сложност и законодателна динамика, правата на гражданите в наказателното производство, проблеми, свързани с експертизите и т. н. Следва специално да се посочи статията „Промените в НПК – необходими или недопустими“, публикувана в два броя на сп. „Общество и право“, в която авторът аргументирано защитава позиции по актуални теми, впоследствие редица от тях съобразени от законодателя.

Публикациите по темата на дисертацията са достатъчно на брой, но изключително на български език. Тъй като проблематиката е с универсално значение, препоръчвам авторът да провери своите идеи, публикувайки в чужбина.

Ивайло Цонков е търсен и високо ценен експерт, който е участвал в множество работни групи към Министерството на правосъдието и

Парламента за изготвяне на промени в законодателството, в т. ч. Конституцията, НПК, НК. През периода 2007 – 2009г. е член на Консултативния съвет по законодателството към Председателя на 40-то Народно събрание.

5. Заключение

Представеният дисертационен труд, с многобройните си научни, и практически приноси, както и продължителната, системна и ползотворна научна дейност на докторанта, отговарят изцяло изискванията на чл. 6, ал. 3 Закона за развитие на академичния състав в Република България /ЗРАСРБ/, Правилника за приложението му и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ относно присъждане на образователната и научна степен „Доктор“.

Ето защо на основание чл. 10, ал. 1 от ЗРАСРБ давам на дисертационния труд категорична положителна оценка и предлагам на Ивайло Асенов Цонков да бъде присъдена образователната и научната степен ДОКТОР в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, научна специалност Наказателен процес.

1 ноември 2014г.

Рецензент:

проф. д-р Добринка Чанкова